

ГРОШОВІ ПОТОКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Досліджено теоретичні аспекти сутності грошових потоків і їх класифікації

Ключові слова: грошові потоки, класифікація грошових потоків

Постановка проблеми. Фінансово-господарська діяльність підприємств нерозривно пов'язана з рухом грошових коштів, в результаті якого формуються вхідні і вихідні грошові потоки. У зв'язку з цим особливого значення набуває поняття “грошовий потік”, яке привертає увагу багатьох практиків і науковців. Важливість дослідження проблеми формування грошових потоків обумовлюється тим, що вони обслуговують господарську діяльність в усіх її напрямках.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Концептуальні основи сутності, виникнення та рух грошових потоків достатньо широко розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених: Ю. Бріггема[4], Л. Гапенські, Д. Ван Хорна [6], А. Кінга, В. Бочарова[3], І. Бланка [2], В. Ковальова [10], Л. Лігоненко, А. Поддєрьогіна [19], О. Терещенка, О. Шеремета [21] та інших. Проте, хоча й досить багато напрацювань із зазначеної тематики ще не сформовано єдиної теоретичної бази, яка б охоплювала увесь комплекс питань управління грошовими потоками підприємства. Крім того не визначено єдиного однозначного підходу при визначенні та тлумаченні категорії грошові потоки.

Метою даної статті є дослідження і уточнення теоретичних аспектів визначення сутності грошових потоків і їх класифікації.

Викладення основного матеріалу. Поняття грошових коштів тісно пов'язане з поняттям грошових потоків. Деякі автори їх ототожнюють, що на нашу думку є помилковим, адже грошові потоки відображають динаміку руху грошових коштів за певний період та не дозволяють отримати інформацію про наявність коштів на певну дату. Розглянемо детальніше підходи авторів до трактування поняття грошових потоків, які наведено у табл. 1.

Таблиця 1. Підходи до визначення поняття “грошових потоків”

№ з/п	Автор	Сутність грошових потоків
1	2	3
1	Бланк І.А. [1]	Грошовий потік – сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, генерованих господарською діяльністю підприємства
2	Бутинець Ф.Ф. [5]	Грошовий потік – найважливіший самостійний об'єкт фінансового аналізу, який проводиться з метою оцінки фінансової стійкості та платоспроможності підприємства
3	Гроппеллі А.,Е. Нікбахт [17]	Грошовий потік – як міра ліквідності підприємства, що складається з чистого доходу і безготівкових витрат, таких, як амортизаційні відрахування
4	Загородної А. Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [8]	Грошовий потік – надходження (додатний грошовий потік) і витрачання (від'ємний грошовий потік) коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства

Продовження табл. 1

1	2	3
5	Кірейцев Г.Г. [9]	Грошовий потік – є одним із ключових моментів оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю
6	Коласс Б. [11]	Грошовий потік – надлишок, який утворюється на підприємстві в результаті всіх операцій, пов'язаних із господарською діяльністю
7	Краменко Г.О. [13]	Грошовий потік – сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, генерованих господарською діяльністю підприємства
8	Краменко В.І. [12]	Грошовий потік – сукупність надходжень і вибуття коштів за певний період часу, формованих у процесі господарської діяльності
9	Маркіна І.А. [14]	Грошовий потік – сукупність розподілених за часом надходжень і виплат грошових коштів, які утворюються в процесі господарської діяльності і пов'язані із забезпеченням його платоспроможності
10	Мних Є.В. [16]	Грошовий потік – сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, які генеруються його господарською діяльністю
11	Павловської О.В., Притуляк Н.М., Невмержицької Н.Ю. [18]	Грошовий потік – надходження й витрати грошових коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства
12	Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. [20]	Грошовий потік – надходження і витрати грошових коштів в процесі здійснення господарської діяльності підприємства

Отже, з наведених визначень можна зробити певне узагальнення: в економічній літературі сформувалися два основні підходи до визначення категорії грошовий потік:

– грошовий потік – це різниця між отриманими і виплаченими підприємством коштами за певний визначений період, тобто це сума надлишку або недостатчі грошових коштів;

– грошовий потік – це безперервний рух коштів (обіг), тобто їх надходження й виплати (притоки й відтоки) за певний визначений період.

Перше визначення зводиться до того, що грошовий потік — це залишок грошових ресурсів на конкретний момент часу, який не може ототожнюватися з потоком (обігом, рухом), оскільки потік означає рух. При цьому обсяг грошових потоків може характеризуватися такими показниками як обсяг коштів, які надійшли, та обсяг витрачених коштів. На думку фахівців З.М. , Д.В. Пірога грошовий потік має визначатися як сукупність послідовно розподілених у часі подій, пов'язаних з відокремленим та логічно завершеним фактом зміни власника грошових ресурсів через виконання зобов'язань між економічними агентами (суб'єктами господарювання, державою, домогосподарствами, міжнародними організаціями). Грошові потоки безпосередньо пов'язані з рухом коштів на підприємстві, який відображає надходження у розпорядження суб'єкта господарювання грошових ресурсів та їх використання [7].

Визначення грошового потоку в МСБО №7 “Звіт про рух грошових коштів” звучить, як надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів [15]. Визначення “грошовий потік” в П(С)БО № 4 “Звіт про рух грошових коштів” відсутнє, але під ним розуміють поняття “рух грошових коштів”, що абсолютно ідентично визначенню “грошовий потік” в МСБО № 7.

Аналізуючи вищевикладене, постає питання вибору найбільш вдалого визначення грошового потоку і його уточнення. На нашу думку, "грошовий потік" - це сукупність розподілених у часі надходжень і видатків грошових коштів та їхніх еквівалентів, генерованих його господарською діяльністю, рух яких пов'язаний з факторами часу, структури, ризику і ліквідності.

Однобічна ідентифікація грошових потоків сприяє тому, що управлінські рішення, засновані на даній інформації, будуть порівнювати за звітними періодами, структурними підрозділами, господарським суб'єктам, а ступінь операційного підприємницького ризику, пов'язаного з їх здійсненням, буде мінімальною. На практиці інколи буває важко однозначно визначити природу виникнення того або іншого грошового потоку, а також оцінювати його вклад в процес формування підсумкового фінансового результату, платоспроможності і ліквідності.

В той же час, більшість науковців акцентують увагу на проблемі дефіциту грошових коштів, як головній складовій стримування економічного розвитку економіки, але практично не розглядає якісну сторону даної проблеми, яка виражається в необхідності деталізації грошових потоків за окремими складовими, видами і напрямками діяльності та ін.

На наш погляд, питання класифікації грошових потоків у вітчизняній літературі представлені недостатньо. Наукові дослідження Бочарова В.В., Бланка І.О., Голова С.Ф., Ковальова В.В., Салій З.П., Сорокіної Є.М., Стоянової Є.С., Федотової М.А., Сайфуліна Р.С. та інших авторів, присвячені рішенням питань, пов'язаних з оптимальним управлінням грошовими потоками.

Необхідно відзначити, що вчені по-різному оцінюють необхідність і значимість систематизації грошових потоків за якоюсь класифікаційною ознакою. Так, наприклад, Бланк І.О. у своїх публікаціях виділяє найбільшу кількість подібних ознак (дев'ятнадцять), включаючи деякі нестандартні критерії, які не зустрічаються в роботах інших авторів.

Він пропонує за ознакою законності здійснення поділяти досліджуване явище на легальні грошові потоки, тобто ті що відповідають даному законодавству, і тіньові грошові потоки, які здійснюються з порушенням діючих в країні правових норм і пов'язані з ухиленням від податків.

Подібне групування грошових потоків, на наш погляд, можливо лише з позицій менеджменту, оскільки включення даної ознаки в облікову класифікацію грошових потоків суперечить природі бухгалтерського обліку, основним завданням якого згідно із законом є формування повної, правдивої і неупередженої інформації про діяльність підприємства.

Крім того, пропонується за варіантністю направлення руху грошових коштів групувати грошові потоки за такими категоріями: стандартні, тобто ті що не змінюють свого направлення в періоді, що розглядаємо, і нестандартні грошові потоки, які мають таку властивість. Важко погодитися з цим судженням, тому що в цьому випадку мають місце два різних грошових потоки, а не один потік варіантної направленості.

Бланк І.О. [1] пропонує окрім того, поділяти грошові потоки на пріоритетні і другорядні з урахуванням функціональної спрямованості і фактичного обсягу, а також значущості у формуванні кінцевих результатів господарської діяльності. Подібне групування можна здійснити на практиці за наявності інформаційних потреб зі сторони апарату управління.

Необхідно відмітити, що велика кількість класифікаційних ознак в однаковій мірі свідчить про нерозв'язання проблеми, як і їх недостатня

кількість. В цих випадках утруднюється процес пізнання і ідентифікації явища, а значить, виникає непорозуміння зі сторони користувачів бухгалтерської інформації, зокрема контролерів, і осіб, які приймають участь в процесі її підготовки і обробки.

Для ефективного цілеспрямованого управління грошовими потоками необхідно чітко уявляти їх класифікацію. На основі аналізу, який є в науковій літературі, пропонуємо наступну класифікацію грошових потоків (табл. 2).

Таблиця 2. Класифікація грошових потоків підприємства

№	Класифікаційна ознака	Найменування грошового потоку
1.	Масштаб обслуговування фінансово-господарських процесів	1.1. Грошовий потік підприємства 1.2. Грошовий потік кожного структурного підрозділу 1.3. Грошовий потік окремої господарської операції 1.4. Грошовий потік за системою 1.5. Грошовий потік за сферою діяльності
2.	Вид фінансово-господарської діяльності	2.1. Грошовий потік від операційної діяльності 2.2. Грошовий потік від інвестиційної діяльності 2.3. Грошовий потік від фінансової діяльності 2.4. Сукупний грошовий потік
3.	Напрямок руху	3.1. Вхідний грошовий потік (приплив) 3.2. Вихідний грошовий потік (відплив) 3.3. Мінімальне сальдо грошового потоку
4.	За ступенем управління	4.1. Релевантний грошовий потік 4.2. Нерелевантний грошовий потік 4.3. Контрольований грошовий потік 4.4. Неконтрольований грошовий потік
5.	Форма здійснення	5.1. Безготівковий грошовий потік 5.2. Готівковий грошовий потік
6.	Сфера обігу	6.1. Зовнішній грошовий потік 6.2. Внутрішній грошовий потік
7.	Тривалість формування	7.1. Короткостроковий грошовий потік 7.2. Довгостроковий грошовий потік
8.	Достатність обсягу	8.1. Надлишковий грошовий потік 8.2. Оптимальний грошовий потік 8.3. Дефіцитний грошовий потік
9.	Вид валюти	9.1. Грошовий потік в національній валюті 9.2. Грошовий потік в іноземній валюті
10.	Передбачення	10.1. Плановий грошовий потік 10.2. Неплановий грошовий потік
11.	Безперервність формування	11.1. Регулярний грошовий потік 11.2. Дискретний грошовий потік
12.	Стабільність часткових інтервалів формування	12.1. Регулярний грошовий потік з рівномірними частковими інтервалами 12.2. Регулярний грошовий потік з нерівномірними частковими інтервалами
13.	Оцінка в часі	13.1. Поточний грошовий потік 13.2. Майбутній грошовий потік
14.	З урахуванням процесу діяльності	14.1. Грошовий потік процесу виробництва 14.2. Грошовий потік маркетингу 14.3. Грошовий потік соціальної сфери 14.4. Грошовий потік стимулювання працівників (пайовиків)

Розглянемо більш повно грошові потоки у відповідності з наведеною класифікацією, для того щоб виділити ті види потоків і критерії їх групування, які додані в результаті даного дослідження.

За масштабом обслуговування фінансово-господарського процесу дослідники традиційно виділяють три види грошових потоків:

– грошовий потік за окремими господарськими операціями – це елементарний первинний об'єкт управління, відносно якого пропонується кожну операцію економічного обороту розглядати в контексті замкнутої грошової системи, аналізуючи вхідний грошовий потік поточного періоду і обов'язкові витрати, що фіксує залишок грошових коштів у вигляді чистого прибутку;

– грошовий потік кожного структурного підрозділу діяльності стає самостійним об'єктом досліджень і управління при створенні філіалів та інших підрозділів, як окремих об'єктів управління. Ця обставина дозволяє говорити про процес формування організованих центрів відповідальності, генеруємих грошові потоки, тому даний вид грошового потоку дозволяє деталізувати вклад кожного центру відповідальності в справу формування сукупного грошового потоку;

– грошовий потік по організації або підприємству являє собою найбільш загальний вид грошового потоку, який визначається всією сукупністю надходжень і виплат грошових коштів на рівні підприємства або організації як єдиного об'єкта управління.

Цей розділ класифікації можна доповнити такими видами грошових потоків, необхідність ідентифікації і вивчення яких обумовлена сучасними умовами господарювання і недосконалістю методів управління. Їх поява викликана процесом формування окремих організаційно-управлінських груп, основною метою створення яких являється зниження операційних витрат, податкових платежів, а також підвищення ефективності господарської діяльності в умовах ринкової економіки.

У зв'язку з цим пропонуємо розширити даний розділ класифікації грошових потоків шляхом включення наступних їх різновидів:

– грошовий потік за системою, що зобов'язана своєю появою особливим формам об'єднання економічних суб'єктів, які отримали розповсюдження у зв'язку з переходом України до ринкової економіки. При цьому структура, в рамках якої виникає процес управління грошовими потоками, характеризується наявністю системи організацій, що представляють собою сукупність юридично самостійних, а фактично управляємих і координуємих із одного центру окремих господарюючих суб'єктів. Об'єднання виникає на основі загальної мети (прикладом може бути споживча кооперація України);

– грошовий потік за сферою діяльності (торгівля, виробництво, заготівлі та ін.) характеризується надходженнями і виплатами грошових коштів, що здійснюються в рамках окремих напрямлень (видів) діяльності, які орієнтовані на потребу ринку і споживача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі аналізу спеціальної літератури встановлено неоднозначність тлумачення поняття “кошти” та “грошові потоки”, що пов'язано з різними підходами до визначення категорії “кошти”. Водночас, класифікація грошових потоків у спеціальній літературі представлена недостатньо, не вироблено єдиного підходу до ознак і видів. Уточнення поняття та розширення класифікації грошових потоків надасть можливість розширити аналітику руху грошових коштів, підвищити рівень управління грошовими потоками підприємства, що в свою чергу забезпечить його фінансову стабілізацію та високі темпи розвитку.

Список використаних літературних джерел:

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / д.э.н. И.А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2004. – 656 с.

2. *Бланк И.А.* Управление денежными потоками / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002 – 736 с.
3. *Бочаров В.В.* Финансовый анализ / В.В. Бочаров. – СПб.: Питер, 2001. – 240 с.
4. *Бригхем Ю.* Финансовый менеджмент: полный курс в 2т. / Ю. Бригхем, Л.Гапенски; пер. с англ. Под ред. В.В. Ковалева. – СПб.: Экономическая школа, 1997. – 1120с.
5. *Бутинець Ф.Ф.* Економічний аналіз: [навчальний посібник]. – Житомир: Рута, 2003. – 680 с.
6. *Ван Хорн Д.К.* Основы управления финансами / Д.К. Ван Хорн; пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
7. *Васильченко З.М.* Теоретичні основи управління грошовими потоками банку / З.М. Васильченко, Д.В. Пірог // Економіка. Проблеми економічного становлення. Вісник № 1. 2010.
8. *Загородній А.Г.* Фінансовий словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – 3-тє вид., випр. та доп. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 587 с.
9. *Кірейцев Г.Г.* Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник / За ред. проф. Г.Г. Кірейцева. – К.:ЦУЛ, 2002. – 496 с.
10. *Ковалев В.В.* Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 768 с.
11. *Коласс Б.* Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: учеб. пособ.: пер. с франц. / Б. Коласс; Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.:Финансы; ЮНИТИ, 1997. – С. 135.
12. *Краменко В.І., Холод Б.І.* та ін. Управління ресурсами підприємства: Навчальний посібник: Центр навчальної літератури, 2004. – 288 с.
13. *Краменко Г.О., Чорна О.Э.* Фінансовий менеджмент: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 520 с.
14. *Маркіна І.А.* Менеджмент підприємства. – Вища школа, 2000. – 76 с.
15. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. / Пер. 3 англ. за ред. С.Ф. Голова. – К. ФПБАУ. – 1998. – 736 с
16. *Мних Є.В.* Економічний аналіз діяльності підприємства: Підручник – К.: Київ. Нац. Торг. Ек. Ун-т, 2008. – 514 с.
17. *Нікбахт Е., Гроппеллі А.* Фінанси / Пер. 3 англ.. В.Ф. Овсієнка та В.Я. Мусієнка. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
18. *Павловська О.В.* Фінансовий аналіз: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
19. *Поддєрьогін А.М.* Фінансовий менеджмент: [підручник] / кер. Кол. Авт. і наук. Ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.
20. *Старостенко Г.Г., Мірко Н.В.* Фінансовий аналіз: Навч. Посібник – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
21. *Шеремет О.О.* Фінансовий аналіз: навч. Посіб. / О.О. Шеремет. – К.: Кондор, 2009. – 196 с.

ЗАРЕМБА Є.М. – здобувач кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 11.06.2012 р.